

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦАНА 30 Н. ФЭН.

ВОРГАН БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „BAĆKAUŠČYNA" („VATERLAND")
Herausgeber: Wladimir BORTNIK

Postadresse: Die Weissruthenische Zeitung „Baćkauščyna" („Das Vaterland"), (13 b) München 19, Schliessfach 69.

Druck: „LOGOS", Buchdruckerei u. Verl., G.m.b.H., München 8, Rosenheimer Str. 46 a.

Цана: Нямеччына: на год — 14,— м.; 6 м-цаў — 7,50 м.; 3 м-цы — 4,25 м.; **ЗША і Канада:** на год — 8,— д.; 6 м-цаў — 4,50 д.; 3 м-цы — 2,50 д.; 1 нумар — 0,20 д. **Ангельшчына й Аўстралія:** 39 шыл.; 21 шыл.; 12 шыл.; 1 шыл. **Бэльгія:** 210 фр.; 120 фр.; 75 фр.; 5 фр. **Францыя:** 800 фр.; 450 фр.; 250 фр.; 20 фр. **Аргентына:** 80 пэз.; 45 пэз.; 25 пэз.; 2 пэз. **Перасылка лётніцкай поштай аднаго нумару газэты каштуе дадаткова:** у ЗША і Канаду — 40 фэнігаў (10 ам. цэнт.); у Аргентыну — 70 фэн. (17 ам. ц.); у Аўстралію — 90 фэн. (22 ам. ц.). Падвойныя нумары каштуюць падвойна.

Банковае конто: Zeitung „Baćkauščyna",
Konto Nr. 357-125, Bay. Hypotheken- u. Wechselbank, München.

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE" | DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND" | THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER "THE FATHERLAND„

№ 27 (361) — Нядзеля, 7 ліпеня 1957 г. — ГОД ВЫДАНЬНЯ 11

ЗН асуджаюць савецкую інтэрвэнцыю ў Вугоршчыне

Адумысловы камітэт Задзіночаных Нацыяў апублікаваў 20 чэрвеня гг. даклад аб савецкай інтэрвэнцыі ў Вугоршчыне. Дакумант гэты, што налічвае 391 бачын або 150 тысяч словаў — адзін з найбольшых у гісторыі Задзіночаных Нацыяў. Прысуд, вынесены Савецкаму Саюзу ў гэтым дакуманьце, тым больш пераканальны, што ён паходзіць ад камітэту, які складаецца ў сваёй бальшыні з прадстаўнікоў малых дзяржаваў. У гэты камітэт увайшлі: К. Ц. О. Шанн (Аўстралія), Алсынг Андэрсэн (Данія), Монті Слім (Туніс), Энрыко Р. Фабрэгат (Уругвай) і Р. С. С. Гунавэрдын (Цэйлён).

Камітэт дайшоў да такога агульнага вываду: «Змасаваная збройная інтэрвэнцыя адная дзяржавы на тэрыторыю іншае зь яўна выражаным намерам умяшаньня ў нутраныя справы гэтай другой дзяржавы павінна быць. навет паводля собскае савецкае дэфініцыі агрэсіі, пытаньнем, якое тычыцца ўсяго сьвету».

У заданьні адмысловага камітэту не ўваходзіла выносіць якія-небудзь рэкамэндацыі для Задзіночаных Нацыяў. Ягоным заданьнем было сабраньне «найбольш поўнай і даступнай інфармацыі аб палажэньні, што стварылася ў выніку інтэрвэнцыі СССР». Прадстаўнік Аўстраліі Шанн, што складаў рапарт, адзначыў, што вывады гэтага рапарту можна зьвесьці да трох асноўных пунктаў: 1) няма сумлеваў, што Савецкі Саюз збройна інтэрвэньяваў двойчы: у першым выпадку — для здушэньня народнага паўстаньня, а ў другім — для зьліквідаваньня праўнага й падтрымоўванага народам ураду. 2) Тое, што адбылося ў Вугоршчыне ў кастрычніку-лістападзе мінулага году, было стыхійным усенародным паўстаньнем, не падтрымоўваным звонку, а не контррэвалюцыяй, прызначанай для аднаўленьня старой формы кіраваньня. 3) Урад Кадара ня меў народнай падтрымкі ў момант яго стварэньня ды ня мае яе й цяпер. На працягу даўжэйшага часу пасьля 4 лістапада ня было ніякага вугорскага ўраду, а краінай кіравалі савецкія ўлады.

Рапарт, выкладзены стрымана й аб'ектыўна, асновань на сьветчаньнях 111 сьветкаў, што знаходзіліся ў Вугоршчыне ў часе апісваных імі падзеяў ды якія ведаюць гэтыя падзеі асабіста. Некаторыя ўрады таксама далі камітэту дакумэнтальныя матар'ялы. Аднак ні Савецкі Саюз, ні ўрад Кадара не захацелі супрацоўнічаць з камітэтам ЗН. Яны катэгарычна цьвердзілі, што стварэньне такога камітэту парушае статут Задзіночаных Нацыяў, які забараняе ўмешвацца ЗН у нутраныя справы дзяржаваў-сяброў арганізацыі.

Наўсуперак усім цьверджаньням СССР, што савецкія войскі дзейнічалі ў Вугоршчыне па запросінах вугорскага ўраду, камітэт давёў, што няма ніякіх дадзеных аб тым, каб такія запросіны ці просьба былі калі-небудзь адрасаваныя да савецкіх уладаў вугорскім урадам. Прыводзячы тэлеграму, пасланую быццам-бы з Вугоршчыны ў СССР з просьбай аб інтэрвэнцыі й датаваную 24-м кастрычнікам, камітэт адзначае: «Камітэту цяжка зразумець, як маглі прыбыць у Будапэшт савецкія танкі ў 2 гадзіны раніцай у сераду 24-га кастрычніка ў вадказ на запросіны, атрыманыя ўрадам СССР у той-жа самы дзень.

Мала гэтага, рапарт адзначае, што савецкія ўлады, занепакоеныя уплывам польскіх падзеяў на Вугоршчыну, яшчэ 20 кастрычніка пачалі падрыхтоўвацца да збройнай інтэрвэнцыі. Яшчэ 20-21 кастрычніка былі наведзеныя пантонныя масты на рацэ, што становіць сабой мяжу між СССР і Вугоршчынай. Ёсьць сьветчаньні, што савецкае войска ў Румыніі было прыведзенае ў стан баёвай гатоўнасьці 21-22 кастрычніка.

Камітэт выявіў, што другая інтэрвэнцыя — 4-га лістапада — адбылася пры няясных абставінах. Ён выказвае дапушчэньне, што ачольваны Яношам Кадарам урад мог знаходзіцца ў Маскве пад ціскам, калі ён быццам-бы прасіў Маскву дапамагчы ліквідаваць рэжым Надзя. У кажным выпадку, рапарт адцемлівае наяўнасьць «мноства довадаў, што яшчэ ў вапошнія дні кастрычніка адбывалася савецкая падрыхтоўка да далейшае інтэрвэнцыі, у тым ліку рух войска й танкавых частак з-за мяжы.»

Камітэт выказвае дапушчэньне, што ў гэтым часе мог быць канфлікт між савецкімі палітычнымі й вайсковымі ўладамі ў дачыненьні шляхоў і сяродкаў змаганьня з паўстаньнем: «Вельмі магчыма, — пішацца ў рапарце, — што беспасярэдня перад другой інтэрвэнцыяй палітычныя й вайсковыя ўлады разыходзіліся ў пытаньні лепшых мэтадаў дзеяньня ў гэтых нязвычайных умовах, і што вайсковыя ўлады ўвесь час трымаліся таго гледзішча, што адзіны шлях для разьвязаньня паўсталых у Вугоршчыне цяжкасьцяў — г та ўжыцьцё сілы».

Рапарт рысуе пераканальны абраз таго, як па ўсім краі стыхійна паўставалі рэвалюцыйныя рады для запаўненьня «пустаты ў урадавым апараце, выкліканай упадкам апарату камуністычнай партыі». Гэтыя рады паўставалі бязь ніякага агульнага пляну ці кіраўніцтва з цэнтру: «Масавая падтрымка, аказаная Вугорцамі гэтым работніцкім радам, — гаворыцца ў рапарце, — пацьвярджае думку, што гэтыя рады належалі да ліку найбольш важных дасягненьняў вугоскага народу за гэтыя нешматлікія дні свабоды.»

Шырокі ўдзел вугорскае працоўнае клясы ў паўстаньні ўстрасянуў маскоўскія ўлады й выклікаў сярод іх разгубленасьць. Вывезеныя ў Савецкі Саюз удзельнікі гэтых радаў былі падрабязна выпытваныя аб прычынах і характары паўстаньня: «Факт руху работніцкае клясы супраць камуністычных мэтадаў і ідэялаў ды супраць эмблемаў Савецкага Саюзу, як сымбаляў гэтых мэтадаў, — адцемлена ў рапарце, — павінны былі-б, здавалася, выклікаць лютасьць дапытваючых. А тымчасам у Вугорцаў стварылася ўражаньне, што дапытваючыя іх савецкія чыноўнікі адносіліся да гэтых рэчаў не бяз сымпатыі.»

Рапарт катэгарычна пацьвярджае, што паўстаньнем кіравалі студэнты, работнікі, жаўнеры й прадстаўнікі інтэлігенцыі — шматлікія зь іх камуністыя, або былыя камуністыя. «Удзельнікі паўстаньня настойваюць, што асновай вугорскага палітычнага ладу павінен быў быць дэмакратычны сацыялізм і што зямельная рэформа ды іншыя сацыяльныя дасягненьні павінны былі быць захаванымі й непарушнымі.»

Рапарт адцемлівае, што з мамэнту другой савецкай інтэрвэнцыі рэжым Кадара пачаў сыстэматычна разбураць уладу працоўных і работніцкіх радаў. За ўдзел у штрайках прымяняецца кара сьмерці.

Рапарт дакладна апісвае, як Імрэ Надзь і ягоныя сябры былі схопленыя прадстаўнікамі Савецкага Саюзу пасьля таго, як яны пакінулі югаслаўскую амбасаду. І гэта здарылася ня гледзячы на абяцаньне ўраду Кадара, дадзенае Югаславіі, што Надзь і ягоная група могуць вольна й бясьпечна вярнуцца дадому.

У рапарце апісваецца таксама другі выпадак савецкае зрады на пярэдадні другой савецкай інтэрвэнцыі 4 лістапада. У штабе савецкіх войскаў у Будапэшце адбываліся перамовы між вугорскімі вайсковымі кіраўнікамі, ачольванымі міністрам абароны генэралам Малетэрам, і савецкімі вайсковымі прадстаўнікамі аб апошніх дэталях вываду савецкіх войскаў з Вугоршчыны. А поўначы перамовы былі раптоўна перарваныя «зьяўленьнем асобы бяз знакаў адрозьненьня, што аказалася генэралам Серавам, кіраўніком савецкай паліцыі бясьпечнасьці». У рапарце малюецца такі абраз таго, што адбылося:

«Ён увайшоў у суправаджэньні савецкіх ахвіцэраў і абвесьціў, што арыштуе вугорскую дэлегацыю. Старшыня савецкай дэлегацыі, генэрал Малінін, зьдзіўлены гэтым умяшаньнем, зрабіў жэст абурэньня пасьля чаго Сераў нешта яму прашаптаў. Генэрал Малінін пацiснуў плячыма й загадаў савецкай дэлегацыі пакінуць пакой. Тады вугорская дэлегацыя была арыштаваная.»

Масква плянава нішчыць беларускі народ

Толькі поўны ляік у пытаньнях падсавецкага Ўсходу або нясумленны дэмагог можа сяньня запярэчваць факт, што бальшавіцкая, як і перад ёю царская, Масква ня імкнецца да поўнае русыфікацыі паняволеных ёю народаў і што цяперашняя бальшавіцкая русыфікацыя ня ёсьць беспасярэднім прадаўжэньнем некальківяковае русыфікацыйнае палітыкі царскае Расеі. Праўда, мэтады, вядучыя да гэтае русыфікацыі, пры бальшавізьме ў многіх выпадках іншыя, больш змадэрнізаваныя і ўдасканаленыя, а таму й больш пасьпяховыя.

З гэтых спэцыфічна бальшавіцкіх мэтадаў русыфікацыі варта ўспомніць два, як аснаўныя й найбольш характэрныя: першы — гэта русыфікаваньне нерасейскіх народаў у іхнай роднай мове або цераз г. зв. «нацыянальную форму» й «сацыялістычны (чытай расейскі) зьмест», каб, пры дастатковым замацаваньні гэтага «сацыялістычнага зьместу» зьнішчыць і «нацыянальную форму», замяняючы яе формай расейскай; другі — гэта нішчэньне й аслабліваньне нацыянальнага патэнцыялу нерасейскіх народаў шляхам іхнага масавага перасяленьня, дэпартацыяў і зьмешваньня з расейскім нацыянальным элемэнтам, што пры сучаснай камунікацыйнай тэхніцы й адрыве сялянтва ад зямельнай собскасьці, дзякуючы калгаснай і саўгаснай сыстэме, сталася магчымым у нячувана шырокіх маштабах.

У выніку тарнаваньня гэтага апошняга мэтаду Беларусь, як паказалі новыя савецкія статыстычныя дадзеныя, за кароткі пэрыяд 17-ёх год (1939—1956) страціла $24^{1}/_{2}$% свайго насельніцтва (з 10,4 мільёнаў у 1939 г. насельніцтва БССР зьменшылася да 8 мільёнаў у 1956 г.), ня ўлічваючы натуральнага прыросту. Такім чынам гусьціня насельніцтва з 50 чалавек на адзін кв. клм. зьнізілася да 38 чалавек на адзін кв. клм.

Гэтым, жахлівым у сваіх выніках пытаньнем заходняя дэмаграфія амаль што дагэтуль ня цікавілася. А калі й цікавілася, дык гэтыя вялізарныя страты насельніцтва Беларускай ССР выясьняла зьнішчальнымі вынікамі апошняе вайны, тэатрам дзеяньня, якой была ўся Беларусь. Гэткі падыход да пытаньня вельмі яго ўпрошчываў і поўнасьцяй не разьвязваў.

Бясспрэчна, апошняя вайна прынесла Беларусі вялізарныя зьнішчэньні й страты ў людзях. Яны былі бясспрэчна большыя, чымся ў прыбалтыцкіх краінах, дзе беспасярэдныя ваенныя дзеяньні трывалі коратка, і чымся на Ўкраіне, дзе дзейнасьць бальшавіцкай партызаншчыны, якая спрычынілася да вялікага спусташэньня Беларусі й зьнішчэньня ягонага насельніцтва, з прычыны шмат горшых прыродных умоваў была шмат меншая й меншыя прынесла страты. Але й гэтае выняткава найгоршае палажэньне Беларусі ў вапошнюю вайну яшчэ ня выясьняе да канца ўсіх стратаў ейнага людзкага патэнцыялу. Гэтыя страты за вялікія, як на выключна ваенныя зьнішчэньні. Таму трэба шукаць яшчэ й іншых прычынаў, што іх выклікалі.

Першым зь небеларускіх вучоных, ведамы польскі гісторык і дэмаграф Уладыслав Вельгорскі спрабаваў правільна падыйсьці да гэтага пытаньня ў перадрукаваным у гэтым нумары «Бацькаўшчыны» артыкуле «Масква 'дае навуку' сьвету». Аўтар артыкулу — перад апошняй вайной дырэктар польскага дзяржаўнага Інстытуту Дасьледаваньня Ўсходняе Эўропы ў Вільні. Зь беларускімі праблемамі ён досыць добра абзнаёмлены, хаця й не свабодны ад агульнай польскай тэндэнцыйнасьці, якая праяўляецца ў колькасным і якасным зьменшываньні беларускага нацыянальнага патэнцыялу, асабліва на тэрыторыі Заходняй Беларусі, на якую прэтэндуе Польшча. Ягоны падыход да беларускіх пытаньняў усё-ж дадатня выдзяляецца спасярод польскіх шавіністычных дасьледавальнікаў хоць-бы ўжо тым, што ў устанаўленьні колькасьці Беларусаў у перадваеннай Польшчы ён не адважваецца браць за аснову груба хвальшаваных польскіх урадавых статыстык.

У ўспомненым ягоным артыкуле нельга згадзіцца зь цьверджаньнямі, што беларускае насельніцтва на ўсход і поўнач ад сучасных межаў БССР яшчэ ў 1897 годзе было поўнасьцю зрусыфікаванае навет у галіне мовы. Базаваньне гэтага цьверджаньня выдучна на перапісе 1897 году нельга ўважаць за дастатковае, бо гэты перапіс быў далёкім ад дасканалага й аб'ектыўнага і ў дачыненьні да Беларусі чым далей на поўнач і ўсход, тым больш быў ён няправільны. Адным з довадаў, што і на ўсход і поўнач ад сучаснай БССР насельніцтва яшчэ нядаўна адчувала сябе беларускім, можа служыць хоць-бы факт, што дэлегаты Смаленшчыны на Першым Усебеларускім Кангрэсе ў 1917 годзе найбольш станоўча баранілі прынцып дзяржаўнай незалежнасьці Беларусі й поўнага аддзяленьня ад Расеі і што й пазьней Смаленшчына неаднаразова выказвала тэндэнцыі прылучэньня яе да БССР. Таксама мыляецца сп. Вельгорскі, уважаючы, «што Беларусь ужо цяпер выхалашчаная амаль з усіх актыўных людзкіх сілаў, што змагаюцца з бальшавізмам». Гэтаму поўнасьцю пярэчаць найбольш сьвежыя выпадкі нацыянальнага супраціву і праявы «буржуазнага нацыяналізму», на які нападае бесьперапынна савецкая прэса.

(Заканчэньне на 2-ой бачыне)

За мінулы тыдзень

(пс) Заходнія дыпляматычныя колы паважна занепакоеныя савецкімі даставамі зброі для Эгіпту. У вапошнім часе Эгіпт атрымаў тры вялікія падводныя лодкі, а дзьве зь іх прыгодныя да ўжываньня атамных тарпэдаў. Няма ніякіх дадзеных, што гэтыя лодкі азброеныя атамнымі тарпэдамі, аднак навет той факт, што Нассэр мае падводныя лодкі і можа імі блякаваць Акабскую затоку і гэтым самым павялічаць напружаньне ў гэтым нэўральгічным раёне, дае дастаткова прычынаў да непакою.

Вайсковыя колы прадбачваюць, што гэтыя лодкі маюць за заданьне сачыць за рухам амэрыканскага шостага флёту, які знаходзіцца на Сяродземным моры. Што праўда, гэта не стварае вялікай небясьпекі для гэтага флёту, але можа стацца прычынай небясьпечных інцыдэнтаў.

Хіба-ж ня выпадкова два савецкія ваенныя караблі, выйшаўшы з Чорнага мора, зьявіліся ў раёне Суэзу. Гэта ад 40 год першы выпадак, што расейскія ваенна-марскія адзінкі зьявіліся на Суэскім канале.

Праўдападобна ў вадказ на манэўры амэрыканскага шостага флёту, якія выдатна спрычыніліся да ліквідацыі камуністычнага пучу ў Ярданіі, Масква выслала свае ваенна-марскія адзінкі ў гэты раён з мэтай задэманстраваць Амэрыцы, што Крэмль ня будзе абыякава адносіцца да пашыраньня амэрыканскіх уплываў на Блізкім Усходзе.

Усё гэта ставіць Амэрыку ў даволі прыкрае палажэньне. Як ведаем, у вапошнім часе амэрыканская дыпляматыя мела паважныя посьпехі, бо вялізарная бальшыня арабскіх краінаў прыхільна аднеслася да дактрыны Айзэнгаўера, у выніку чаго Эгіпт і Сырыя, якія знаходзяцца пад уплывам Масквы, апынуліся ў ізаляцыі. Выявілася, што даляр ёсьць мацнейшым чымся арабская еднасьць і кансалідацыя. Аднак ёсьць адзін фактар, які можа аб'яднаць арабскія краіны — стыхійная нянавісьць да Ізраэля.

Нядаўна Дальлес выказаўся за правам Ізраэля на свабоду ўжываньня Акабскай затокі. На здаровы глузд гэтае права нельга аспрэчваць, аднак Арабы прытрымоўваюцца іншай думкі.

Вось-жа савецкія даставы падводных лодак і ваенна-марскія адзінкі могуць быць заахвочваньнем Нассэра да выкліканьня канфлікту зь Ізраэлям. У выпадку такога канфлікту Амэрыка апынулася-б у прыкрым палажэньні: або датрымаць сваіх абяцаньняў, дадзеных Ізраэлю, або змабілізаваць супраць сябе ўвесь арабскі сьвет. Ак бачым, маскоўскія манэўры палітычна глыбака перадуманыя.

У выніку апошніх падзеяў, якімі былі збліжэньне паміж Іракам, Ярданіяй і Саўдаўскай Арабіяй ды выбары ў Лібане, пазыцыя эгіпскага дыктатара Нассэра моцна пахіснулася. Аднак не сакрэт, што Нассэр меў амбіцыі задзіночыць пад сваім кіраўніцтвам увесь арабскі сьвет. Амбіцыі — рэч не заўсёды добрая, а ў Нассэра бачым перарост амбіцыяў. Таму, хто ведае, куды яго могуць завесьці гэтыя амбіцыі, тымбольш, што Масква не шкадуе алівы да вагню, і нафта пад бокам...

*

Масква не абмяжоўваецца толькі павялічэньнем напружаньня на Блізкім Усходзе. Прыезд на Фармозу камандуючага амэрыканскімі збройнымі сіламі на Пацыфіку адмірала Стампа быў прывітаны камуністымі артылерыйскай кананадай. Камуністычная артылерыя некалькі дзён абстрэльвала прыбярэжныя абтокі Квэмой і Матсу.

*

Як мы прадбачвалі, справа Вугоршчыны можа зацягнуцца. Пастанова прадстаўнікоў 24-х дзяржаваў, зь ініцыятывы якіх была створаная адмысловая камісія дзеля расьсьледваньня вугорскіх падзеяў, што гэтыя дзяржавы будуць імкнуцца да скліканьня надзвычайнай сэсіі АЗН «так хутка, як гэта будзе магчымым» — не настрайвае вельмі аптымістычна. Тымбольш, што зашмат гаворыцца аб летніх канікулах.

Што-ж гаварыльныя прылады дэлегатаў у АЗН, таксама дамагаюцца адпачынку. Адзін з дыпляматаў марыць аб вудачцы, другі будзе палоць ды паліваць кветкі, іншых яшчэ штось іншае прынаджвае, а бедныя Вугорцы могуць да верасьня пачакаць. Па якую трасцу падскаквалі ў лістападзе? І так ужо атрымалі крывавую лазьню. Да гэтага дыпляматы з Палацу Нацыяў добра ведаюць, што навет і надзвычайная сэсія нічога ня зьменіць...

«Масква „дае школу“ сьвету»

АД РЭДАКЦЫІ: Лёнданскі польскі тыднёвік «Ожел Бялы» ў нумары 24 за 15 чэрвеня сёлета зьмясьціў артыкул Уладыслава Вельгорскага, які парушае вельмі балючае для нас Беларусаў пытаньне. З гэтае прычыны ніжэй перадрукоўваем гэны артыкул у цэласьці, а на першай бачыне гэтага нумару «Бацькаўшчыны» зьмяшчаем спэцыяльны артыкул прысьвечаны гэтаму пытаньню.

*

Вялікае Маскоўскае Княства паўстала на этнічна фінскіх землях: над Акой і верхняй Волгай. Ягоныя закладчыкі, скандынаўскія Рурыкавічы прыходзілі туды ў XII і XIII стагодзьдзі — ужо часткава заславянізаваныя. Прывялі з над Днепру свае славянскія дружыны, грохі баярства, праваслаўнае духавенства. Пачалі хрысьціць паганскіх Фінаў. За пасярэдніцтвам царквы і дзяржаўнасьці, створанай прыбылымі, пачалася справа іхнага вынарадаўленьня; уводжаньне чужой мовы й звычаяў.

Маскоўская дзяржава разрасталася шляхам загрэбніцтва і ня толькі ў імкненьні да магутнасьці, але й з патрэбы памнажаньня ў сваіх межах славянскага элемэнту, неабходнага для заціраньня фінскага этнічнага падкладу дзяржавы. Захопніцкая палітыка Масквы ськівавалася ў сувязі з гэтым да суседніх славянскіх земляў Вялікага Літоўскага Княства.

Антаганізм паміж абедзьвюма дзяржавамі павялічвалі і нутраныя супярэчнасьці ў галіне культуры й дзяржаўнага ладу. Абедзьве былі ў канцы сярэднявечча абсалютнымі манархіямі, але з рознымі цывілізацыйнымі тэндэнцыямі. Літоўскі (г. зн. беларускі — Рэд.) абсалютызм апіраўся на правапарадку й перараджаўся ў палітычную й сацыяльную дэмакрацыю. Затое Масква — чэрпаючы ўзоры з татарскай Залатой Арды — аставалася дэспатычнай дзяржавай. Таму на працягу навачаснасьці абодвы гэтыя асяродзьдзі выхавалі зусім розны духовы тып чалавека ў сваіх межах. Вынікі вышэй паказаных разыходжаньняў відаць да сяньня.

ПАДЗЕЛ ЗЯМЕЛЬ ПАЎНОЧНЫХ СЛАВЯН МІЖ ДЗЬВЮМА ДЗЯРЖАВАМІ

Моваведныя досьледы на гэтым прасторы, праведзеныя напачатку XX стагодзьдзя, дазваляюць устанавіць прастор мовы г. зв. «заходнярускай» (старай беларускай — Рэд.), якая была ўжываная ў сярэднявечча Славянамі над Дзьвіной і верхнім Дняпром. Яе прасьцяг на поўначы і ўсходзе быў амаль згодны зь межамі Вялікага Княства Літоўскага ў XV стагодзьдзі, даходзячы над верхняй Волгай і Акой да фінскіх прастораў, абнятых ужо ўладай Вялікага Маскоўскага Княства. Масква пачынае тады захопніцкія войны і на працягу нямногіх год (1499—1514) збройна заваёўвае трэйцюю часьць прасторы свайго заходняга суседа. Аднакжа вынікі пэрсанальнай вуніі Польшчы і Літвы хутка прыводзяць да выраўнаньня сілаў паміж праціўнікамі. Маскоўска-літоўская мяжа, праведзеная ў 1522 годзе, як часовы кампраміс, аказваецца выняткава трывалкай і астаецца — пасьля частковых хістаньняў — бязь зьменаў аж да разьдзелаў Рэчы Паспалітае ў канцы XVIII стг. Дзеліць яна ня толькі дзьве дзяржавы, але з ходам часу штораз выразьней — і два розныя сьветы цывілізацыі. Масква, дзякуючы ўстанаўленьню гэтае мяжы, расьцягнула ад пачатку XVI стагодзьдзя сваю ўладу над трацінoй паўночных земляў Славян ад Вялікага Ноўгараду па Наўгарад Северскі і ад Смаленску па Вязьму.

Пасьля трэйцяга разьдзелу (Рэчы Паспалітае — Рэд.), ад 1795 году — ужо ўся прастора, абыймаючая сучасную Беларусь, апынулася пад уладаю Расейскага Царства.

КУЛЬТУРНЫ ЛЁС БЕЛАРУСІ Ў ВАЦЭНЦЫ ЗЬ ПЕРАД 60 ГОД

Сярэднявечная мова паўночных Славян пступова перарадзілася ў сучасную беларускую. Потым — у гэтым асяродзьдзі пачала ўзрастаць і апрычоная сьведамасьць нацыянальнай салідарнасьці.

(Заканчэньне на 3-яй бачыне)

У паняволенай Беларусі

«ЦІ ТАК МЫ ВЫХОЎВАЕМ НАШЫХ ДЗЯЦЕЙ?»

Пад такім назовам «Чырвоная Зьмена» за 29-га травеня надрукавала «ў парадку абмеркаваньня» артыкул Л. М. Шапіры, загадчыцы навучальнае часткі 5-ае сярэдняе школы ў горадзе Берасьці. Змусілі загадчыцу выступіць у прэсе, як вынікае з артыкулу, дзьве рэчы: што **«нехте з рэбят** (вучняў ейнае школы — У. Д.) **штурхануў пажылога чалавека, ў старамодным капялюшы»** і выбіў зь ягоных рук кіёк, і кінутыя гэтым чалавекам «у старамодным капялюшы» настаўніцы-загадчыцы войстрыя словы ўпіку: **«Вось як вы іх там выхоўваеце!.. У наш час было інакш.»** Выпадак, бясспрэчна, няпрыемны, і таму няма чаго дзівіцца, што настаўніцы-загадчыцы 5-ае школы ў Берасьці **«стала вельмі няпрыемна»,** гледзячы на пакрыўджанага чалавека, і што яна **«ня ўступіла ў палеміку з старым пэдагогам»** — былым настаўнікам былое гімназіі ў Берасьці, не ўважаючы на тое, што ёй **«хацелася падыйсьці да яго і засупярэчыць . . . »**

Мы разумеем палажэньне настаўніцы Шапіры і ведаем, што згаданы ёю выпадак — гэта толькі асьцярожная аснова далікатнае завязкі тэмы аб вырашчаным і разлапуханым сыстэмай камуністычнага «выхаваньня» духовага савецкага чартапалоху, які моцна хвалюе сяньня ня толькі «сацыялістычнае» грамадзтва, але і валадароў сацыялістычнага пекла . . .

Настаўніца Шапіра не магла сказаць, што вінавайцай хуліганства й разбэшчанасьці пэўнае часткі савецкіх дзяцей зьяўляецца сама сыстэма выхаваньня і сацыяльна-эканамічныя ўмовы бацькоў. Аднак Л. М. Шапіра ўпяршыню закранае адно вельмі істотнае **пытаньне** — пытаньне аб вызваленьні маці ад працы на хвабрыках, заводах, установах і навет ад грамадзкіх абавязкаў, матывуючы гэта тым, што вольная ад працы маці — гаспадыня сям'і — найлепшая ўзгадавальніца й выхавальніца вялікіх духовых якасьцяў сваіх дзяцей. У гэтым няма нічога новага — гэта аксыёма, але цікава тое, што настаўніца Шапіра набралася адвагі закрануць гэтую аксыёму . . . Зусім выразна выказалася яна аб вучнёўскай форме, якая дысцыплінуе вучня, аб ролі культурна-асьветных і грамадзкіх установаў і г. д.

Артыкул Шапіры, відаць, не спадабаўся «Чырвонай Зьмене», і талковых артыкулаў «у парадку абмеркаваньня» яна не надрукавала.

Праблема — праблемай, а камуністычная сыстэма выхаваньня «й ныне там»....

РАМАНТЫКА Ў СЬМЕЦЬЦІ . . .

«Прыйшло піянерскае лета . . . » — гэтак пачынае свой перадавы артыкул «Чырвоная Зьмена» 11-га чэрвеня. Газэта піша: «Дзяцей у лягеры радуе ўсё: і кожная травінка ў полі, і песьня піянэрская . . . і спартыўная пляцоўка, збудаваная сваімі рукамі (апошняе напэўна ня радуе! — У. Д.). Але на тое і даверыла Радзіма камсамольцам-важатым арганізаваць адпачынак дзяцей у лягеры, каб і рамантыку працы ўносілі яны ў забавы і гульні дзяцей . . . » Але . . . пасьля «радзімы», «клопатаў» і «шчасьлівага адпачынку» пачынаецца, як і заўсёды, савецка-газэтнае **«але»**: Але і сяньня яшчэ на тэрыторыі лягеру поўна сьмецьця, дрэнна абстаяць справы з дастаўкай вады. **Гэта-ж недапушчальна, што посуд мыецца ў бруднай вадзе.»** (падкрэсьленьне наша — У. Д.) Вось і «шчасьлівы адпачынак»! Вось і «рамантыка»! Але на тое і ёсьць савецкае **«але»**. Галоўнае тое, што «высока над верханінамі дрэў лунаюць над мачтамі піянэрскіх лягераў чырвоныя сьцягі».

У. Д.

Масква плянава нішчыць беларускі народ

(Заканчэньне зь 1-ай бачыны)

Такім чынам ступень і тэрытарыяльны прасьцяг русыфікацыйнага працэсу ў насьветленьні сп. Вельгорскага значна пераўвялічаныя на карысьць расейшчыны й на шкоду беларушчыны, чымся гэта ёсьць у запраўднасьці. Затое ў насьвятленьні мэтадаў і мэтаў савецкай нацыянальнай палітыкі ў дачыненьні да Беларусі сп. Вельгорскі ўнікліва й абгрунтавана раскрыў поўную праўду. У гэтым бясспрэчная вартасьць ягонага артыкулу.

Дапаўняючы і ўдакладняючы вывады сп. Вельгорскага, трэба адцеміць, што існуе некалькі асноўных прычынаў, якія выклікалі такія вялікія страты беларускага насельніцтва ў вапошнім часе.

Першай прычынай трэба ўважаць апошнюю вайну, найбольш крывавыя падзеі, якой разыгрываліся якраз на Беларусі й на працягу доўгага часу. Пры гэтым Беларусь мела вялікія страты ў людзях ня толькі ад франтовых ваенных дзеяньняў, але й ад савецкае партызаншчыны й Немцаў, якія пад прыкрыццём змаганьня з партызанамі палілі цэлыя вёскі, воласьці й навет паветы, а іхнае насельніцтва выстрэльвалі або вывозілі ў Нямеччыну.

Другой прычынай, беспасярэдна зьвязанай з падзеямі вайны, былі масавыя дэпартацыі бальшавікамі беларускага насельніцтва на паўторна занятых беларускіх тэрыторыях, якое абвінавачвалася ў супрацоўніцтве зь Немцамі.

Трэйцяй прычынай было ўзапраўды дабравольнае перасяленьне беларускага каталіцкага насельніцтва Заходняй Беларусі ў Польшчу, якое, падаючы сябе за Палякаў, шукала ў выезьдзе на пасьлянямецкія землі Польшчы ратунку ад калектывізацыі й іншых бедаў, неадлучных ад савецкай сыстэмы. Бальшавікі, із свайго боку, стараючыся пазбыцца беларускага каталіцкага элемэнту, як больш адпорнага на саветызацыю, такія перасяленьні ахвотна падтрымлівалі, хоць і ведалі, што гэта ніякія Палякі, а чыстыя Беларусы.

І, напасьледак, чацьвертай і апошняй прычынай, што выклікала й выклікае ўвесь час вялікія страты насельніцтва Беларусі, гэта «дабравольныя» перасяленьні на цаліну ў казахстанскія й заходнясібірскія пустынныя стэпы або на лясныя працы ў Карэлію й іншыя раёны Поўначы.

Геаграфічнае й геапалітычнае палажэньне Беларусі спрычыняецца да таго, што яна ў сувязі з бальшавіцкай акцыяй плянавага нішчэньня нацыянальнага патэнцыялу нерасейскіх народаў церпіць значна болей за іншыя народы, калі ня браць на ўвагу малых народаў прыбалтыцкіх краінаў. У расейска-бальшавіцкай экспансіі на Захад Беларусь займае вельмі важнае геапалітычнае й стратэгічнае палажэньне, яна зьяўляецца натуральным мостам, цераз які вядзе дарога на Захад. Таму ўва ўсіх войнах, якія раней царская, а пазьней бальшавіцкая Расея вяла з Захадам, Беларусь заўсёды зьяўлялася галоўным тэатрам ваенных дзеяньняў, ператваралася ў галоўнае пабоішча, за яе найбольш крывава змагаліся, прыносячы ёй вялізарныя зьнішчэньні. Апошняя вайна дастаткова пераканала бальшавікоў, што беларускі народ зьяўляецца для іх настолькі ненадзейным, што навет ня могуць разьлічваць на ягоную пасыўную нэўтральнасьць. Яны ведаюць, што гэты народ будзе памагаць даслоўна кажнаму, хто змагаецца з бальшавізмам. Таму як найбольшае вынішчэньне нацыянальнае патэнцыі гэтага народу ўключна із зьменшэньнем ягонае колькасьці ляжыць у інтарэсах Масквы.

Царская Расея, пачынаючы яшчэ ад Пятра І, які цераз Балтыцкае мора прабіваў сабе «акно ў Эўропу», імкнецца да поўнага ўладаньня над цэлым узьбярэжжам Балтыцкага мора, якое ўзапраўды адкрывае ёй шырокую дарогу на эўрапэйскі Захад. Пасьля першае сьветавае вайны ў выніку здабыцьця дзяржаўнае незалежнасьці балтыцкімі народамі гэтая дарога на Захад звузілася да тагож акна, што прабіваў для Расеі Пётра І. Але ў ходзе апошняй вайны Масква ня толькі прывярнула стан зь перад першае вайны, анэктуючы Летуву, Латвію й Эстонію, але значна яго пашырыла, захапіўшы палавіну Ўсходняй Прусіі. Факт прылучэньня Ўсходніх Прусаў беспасярэдна да РСФСР, зь якой яны не мяжуюць, а не да мяжуючае зь імі Летувы або амаль мяжуючае Беларусі, мае таксама сваю вымову. Гэта паказвае, што ў плянах Масквы этнічнае пашырэньне расейськага элемэнту будзе йсьці ў кірунку Ўсходніх Прусаў за кошт народаў, што аддзяляюць гэтую тэрыторыю ад этнаграфічнае Расеі, г. зн. за кошт беларускага й балтыцкіх народаў.

Рэалізацыя гэтых амбітных імпэрыялістычных плянаў Масквы справа доўгая й скамплікаваная навет у выпадку, калі ўсе іншыя акалічнасьці будуць спрыяць гэтай акцыі. Тэхнічныя магчымасьці да перасяленьня цэлых народаў сяньня існуюць. Але адных тэхнічных магчымасьцяў яшчэ мала. Такую гіганцкую акцыю гэносыду трэба замаскаваць нейкімі мэтамі, у дачыненьні якіх гэтая акцыя насіла-б характар «дабравольнасьці». Пры чым, і прычыны эканамічнага характару ня могуць дазволіць на шыбкае правядзеньне такога перасяленьня народаў.

Факты, прыведзеныя ў гэтым артыкуле і ў артыкуле сп. Вельгорскага, вымоўна паказваюць на прыкладзе аднэй толькі Беларусі, якія злачынныя мэты ў дачыненьні да нерасейскіх народаў паставіла перад сабою бальшавіцкая Масква. Але ня першыя бальшавікі такую палітыку выдумалі. Яны толькі ўдасканалілі й прысьпешылі працэс вынарадаўленьня цэлых народаў і растапленьня іх у «вадзіным расейскім моры», працэс, які на працягу доўгіх стагодзьдзяў пасьлядоўна й плянава правадзіла Расея царская.

Таму зьнішчэньне бальшавізму, як сацыяльнай і палітычнай сыстэмы, гэта яшчэ толькі поўдарогі да дасягненьня мэты. Поўная й канчальная мэта ўсіх паняволеных народаў — распадзел расейскае імпэрыі на нацыянальныя незалежныя дзяржавы нерасейскіх народаў. Калі-ж, напасьледак, і ўвесь вольны сьвет зразумее ўсю веліч небясьпекі й запраўдныя намеры ня толькі чырвонага, але і ўсякага іншага расейскага імпэрыялізму, дык гэтая нашая мэта станецца й ягонай мэтай. У гэтым і толькі ў гэтым зразуменьні і згодным дзеяньні адзіны ратунак ня толькі для народаў, расейскім імпэрыялізмам паняволеных, але і ім беспасярэдна й пасярэдна загрожаных. А пасярэдна загрожаны сяньня даслоўна ўвесь сьвет.

Алесь Крыга

Др. Я. Станкевіч 2)

Беларускія гаспадары (вялікія князі), што не хацелі гаспадарстваваць у чужых

У Севершчыне, зн. бацькаўшчыне Севяран, быў паэта ды разам пяюн і музыка Баян. Ён злажыў песьню пра Імсьціслава. Ведаем пра гэта зь вялікага беларускага твору «Слова аб палку Ігаравым», таксама напісаным у Севершчыне. Наймя ў «Слове аб палку Ігаравым» гэтак кажацца:

> Баян бо чарадзейны, калі каму хацеў песьню злажыці, то пушчаўся мысьляй па дзерве, шэрым ваўком па зямлі, шызым арлом пад воблакі! . . .
>
> Пушчаў ён дзесяць сакалоў на лебядзіны груд: якую дацікаў сакол, тая першая песьню пяяла . . . харобраму Імсьціславу, што забіў Радзедзю перад войскам касоскім, краснаму Раману Сьвятаслаўлічу.
>
> Баян-жа, брацьце, ня дзесяць сакалоў на лебядзіны груд пушчаў: ён чарадзейныя пальцы свае на жывыя струны ўскладаў, тыя-ж самі князём нашых узьвялічалі.

Справіўшыся гэтак із варагамі северскае калёніі Цьмутаракані, Імсьціслаў зьвярнуўся ў 1024 г. да Севершчыны, каб бараніць Беларусь ад Ноўгараду й Украінцаў. Яраслаў, як звычайна, паслаў за мора зваць на помач Варагаў. Яны прышлі на чале з князем Якуном. Дык із Украінцамі, Варагамі й Ноўгарадцамі пайшоў Яраслаў на Імсьціслава. Войскі стрэліся ля Лісьцьвена ў Севершчыне. Імсьціслаў зь вечара прыгатаваў да бітвы войска і паставіў на чале яго Севяран, а дружыну, значыцца ўставічнае рэгулярнае войска, па крылох, як рэзэрву. Ноч была цёмная, ішоў дождж, грымеў гром, бліскала маланка, страляў пярун. І сказаў Імсьціслаў свайму войску: «Пойдзем на іх!» Абодва войскі сталі супроць аднаго. Бітву пачалі Севяране з Варагамі. Паждаўшы, Імсьціслаў паслаў на помач Севяранам сваю дружыну; сеча была вялікая й страшная: зброя блішчэла пры сьвеце маланкі; навальніца ня сьціхала. Імсьціслаў адзержыў поўную перамогу. Яраслаў, бачачы, што ягонае войска чыста разьбіта, уцёк із Якуном, адзін да Ноўгараду, другі за мора.

Гэтак Імсьціслаў вызваліў занятыя чужнікамі беларускія землі. Сам ён пачаў гаспадарстваваць у тых беларускіх землях, што ляжалі на ўсход ад Дняпра, зн. у Севершчыне, Радзімічах, Вяцічах і, відавочна, у Смаленшчыне. Адгэтуль Севяране, Радзімічы й Вяцічы складаюць адно гаспадарства із сталіцаю ў Чарнігаве.

Імсьціслаў мог заняць Кіеў і ўсю Украіну, але ён гэтага не хацеў рабіць. Гаспадаром Украіны і Ноўгараду ён пакінуў Яраслава. Але пакуль быў жыў Імсьціслаў, Яраслаў баяўся жыць у Кіеве, сядзеў у Ноўгарадзе, дарма што Кіеў быў сталіцаю ягонага гаспадарства.

Тое, што Імсьціслаў заставаўся ў Цьмутаракані, калі сыны Валадзімеравы ваявалі міжсобку, а яшчэ болей тое, што ён не хацеў займаць кіеўскага пасаду, паказвае, што ён ня быў сын Валадзімераў, але паходзіў із северскае дынастыі.[6])

Імсьціслаў быў ня толькі выдатным харобрым ваеньнікам, але й добрым узумелым палітыкам і адміністратарам. Ён быў у поўнай меры земскі князь, што ўважаў Северскае гаспадарства за сваю бацькаўшчыну, а народ уважаў яго за свайго роднага князя. Гісторыкі завуць Імсьціслава знамянітым і вялікім.[7]) І з выгляду Імсьціслаў быў удалы: высокі, харошы зь віду, зь вялікімі вачыма. Памёр ён у 1036 г., не пакінуўшы патомства. Пахаваны ў саборы Перамяненьня Хрыста Спаса, каторы сам залажыў. Гэта была «пяцігаловая вялікасная сьвятыня» з «круглай вежаю». Яна пастаўленая із цэглы і часткава вялікага каменьня на добрай вапеннай рашчыне з прымешкаю таўчонае цэглы. Захаваліся фрэскі, мрамарныя й шыферныя[8]) пліты з разьбою, каторымі сабор быў прыбраны ў сярэдзіне.[9]) Калі Імсьціслаў уміраў, то царква гэтая была яшчэ ня скончана, выстаўлена адно гэтулькі, як, седзячы конна, рукою дасягчы.

Дзякуючы таму, што Севяране мелі калёнію Цьмутаракань, каторай прастора праўдападобна ўходзіла ў грузінскую епархію на Кубані, цераз Цьмутараканскае княства йшла да Севершчыны, а стуль да іншых земляў беларускіх, высокая сырыйская культура, да некаторае меры ператвораная ў Закаўказьзю (у Арменіі й Грузіі). Культура гэтая ў Беларусі асабліва адбілася ў кераміцы і ў стылю мураваных сьвятыняў, стылю таго самага ў Чарнігаве, Смаленску, Разані, Віцебску, Полацку, Горадне.[10]) Гэты стыль сваеасабліва разьвіўся ў Беларусі і паўстаў апрычоны стыль беларускае царкоўнае мураванае архітэктуры, стыль розны ад стылю кіеўскага, ноўгарадзкага й суздальскага[11]).

Цераз Цьмутаракань ішло й хрысьціянства да Беларусі, яшчэ раней чымся зь Бізантыі да Кіева[12]).

Да тагачаснага палажэньня беларускага народу можа быць прытарнавана тое, што сказаў Купала ў вершу «Над Нёмнам»:

Ціха і плаўна ў даль коцяцца воды
Вольнага Нёмна ў цёмную даль,
Толькі у часе глухой непагоды
Зь берагу Нёман ня выйдзе амаль.

Вербы і вольхі калышуцца глуха,
Сінія хвалі шумяць і бурляць.
Чуткай душою ў такі час паслухай —
Здасца там гэтакі голас чуваць:

«Гэй, ня дзівуйся мой дружа нядбалы,
Што я сягоньня так злосна шумлю,
Грудзі здавілі мне хмары навалай,
Пошасьць уелася ў матку-зямлю.

Смутна мне, смутна, што ўсё тут іначай
Некалі бераг мой бачыў і знаў:
Іншы меў выгляд — ня гэткі жабрачы,
Іншы я плыт на плячох сваіх гнаў.

Край, дзе жыцьцё я сваё пачынаю,
Шмат весялей прыглядаўся на сьвет,
Песьні і казкі інакшыя баіў,
Шчасьце цьвіло ў ім, як макавы цьвет.

Буйным жыцьцём усё чыста кіпела,
Слава далёка за мора ішла.
Ворага кожны за плечы браў сьмела,
Цемра чужынцаў ня страшнай была.

Панам быў дома і слаўным за домам
Мой патаптаны сягоньня народ;
Змог ён ня толькі, знаць, штукі з заломам, —
Роднаму слову ўмеў кніжны даць ход.

З вольнай дружынаю князь на пасадзе
Вольнаму люду законы пісаў;
Слухалі князя, а князь, што ня ўладзіў —
Слухаў, што веча яму звон казаў.

Чую, ах чую цяпер яшчэ ясна
Той неўгамонны расходзісты звон . . .
Сьціх, занямеў, аглушылі напрасна;
Ці адазьвецца калі болей ён ? . . .

«Масква „дае школу“ сьвету»

(Заканчэньне з 2-ой бачыны)

Такой эвалюцыі спрыяла ўстаноўленая ў канцы XVI стг. Рэчыпаспалітай Уніяцкая Царква, дробна-баярская (дробна-шляхоцкая) палітычная дэмакрацыя, умацаваная ў Вялікім Літоўскім Княстве ад 1564 г., а таксама законадаўства й агульны звычай, якія шанавалі этнічныя апрычонасьці насельніцтва.

Выказьнікам рэзультатаў вышэйшай шматвяковай справы быў-бы даўнейшы сьпіс насельніцтва ў Расейскім Царстве з 1897 году. На прасторы Вялікага Літоўскага Княства паказаў ён наступныя моўныя дачыненьні (пасярэдна і нацыянальныя): беларуская мова, як родная, была пададзеная звыш 80% насельніцтва ў Магілёўскай губэрні і звыш 70% у іншых губэрнях, якія тварылі ў сярэднявеччы славянскую прастору гістарычнае Літвы. Паза гэтым — сьпіс выказаў моўныя мяншыні: польскую, жыдоўскую і — найменш колькасную — расейскую (ледзь каля 4—5% усяго насельніцтва).

Зусім іншы быў вынік сьпісу з 1897 г. на землях паўночных Славян, якіх Масква захапіла яшчэ перад 1522 годам і нератварала на працягу наступных стагодзьдзяў ў сваей дзяржаўнай машыне да часу першага разьдзелу Рэчыпаспалітай. Тэрыторыі, аб якіх мова, сягалі на Ўсходзе па верхную Волгу і Аку. Аказалася, што на цэлай гэтай прасторы ў 1897 г. беларускага насельніцтва паводля мовы ўжо амаль што не знайшлося. Вынятак тварылі толькі некалькі прымежных паветаў з б. Вялікім Літоўскім Княствам. Паўночная славяншчына, анэктаваная Масквой да першай палавіны XVI стг. — ператварылася ў зьлітную прастору расейскую. Гэта землі прастораю звыш 100 тысячаў кв. клм.

БЕЛАРУСЬ ПАД САВЕЦКАЙ АКУПАЦЫЯЙ АД 1920 ГОДУ

У Савецкім Саюзе існуюць, як ягоныя складовыя часьці, «нацыянальныя» рэспублікі. Мэта іхнага паўстаньня ёсьць іншая, чымся звычайна ўважае заходні сьвет. Фармацыі гэтыя ёсьць твораныя не для разьвіцьця нацыянальных культураў паасобных народаў СССР, але, наадварот — для лепшага нішчэньня іх нацыянальнае апрычонасьці. На тэрыторыях гэтых «рэспублік» бальшавізм вядзе раскладальную дзейнасьць у роднай мове ягоных ахвяраў. Гэты мэтад, значна лепшы ў сваіх выніках, тарнуецца ў дачыненьні да народаў, масквічэньне якіх спатыкаецца на агульныя сільныя супрацівы. Бальшавікі пры тварэньні быццам нацыянальнага дзяржаўнага ладу — карыстаюцца дасьветчаньнямі царскай Расеі.

Адносная лёгкасьць, зь якой была здэнацыяналізаваная ўсходняя часьць Беларусі ў пэрыядзе 1522-1897 гг., спрычынілася да таго, што бальшавізм ад 1920 году экспэрымэнтаваў, каб устанавіць, ці нельга і бальшыні беларускіх земляў, прылучаных да Савецкай Расеі пасьля першае сьветавае вайны — беспасярэдна збальшывізаваць у расейскай мове, мінаючы пэрыяд дзяржавы, які называецца дактрынай: «нацыянальная паводля формы, сацыялістычная паводля зьместу». Таму ў 1920 годзе была створаная Беларуская Савецкая Рэспубліка із сталіцаю ў Менску ў разьмеры ўсяго толькі 55 тысячаў кв. клм.

Чатыры гады пазьней было аднак знойдзена неабходным падвоіць ейную тэрыторыю, а ў 1926 г. — яшчэ раз прылучыць некаторыя прасторы. БССР атрымала тады такія паўночныя і ўсходнія межы, якія мае да сяньняшняга дня. **Творыць яны дакладную копію дзяржаўнай мяжы літоўска-маскоўскай з гадоў: 1522—1772.** Маскоўскія эмпірыкі пераканаліся, што насельніцтва Беларусі, выхаванае гісторыяй Вялікага Княства Літоўскага, выказвае цьвёрды супраціў спробам ейнае дэнацыяналізацыі й бальшавізаваньня. У гэтым прыпадку аказалася неабходнай пераходная стадыя дзяржавы «нацыянальнай паводля формы».

Нельга абмінуць факту, што гітлераўская Нямеччына, творачы пасьля акупацыі Беларусі ў 1941 г.. «Вайсрутэнішэ Гэнэральбэцірк» — захавала таксама ягоныя межы з боку Расеі — найдакладней згодныя з усходнімі межамі Вялікага Літоўскага Княства перад разьдзеламі Рэчыпаспалітай. Гітлераўскія экспэрты не надзеіліся, як відаць, ад насельніцтва земляў, паложаных на ўсход ані прабеларускай, ані супрацьрасейскай пазыцыі, якую хацелі выкарыстаць у сваей ігры.

Трываючая ад 1522 году на працягу звыш 400 год мяжа, аб якой мова, рэспэктаваная бальшавізмам, — гэта несьвядомае, але як-жа вымоўнае прызнаньне, зробленае сяньняшнімі ўладарамі Расеі — гістарычнай Літве за яе выхаваўчую, талеранцыйную працу сярод собскіх грамадзянаў, ведзеную ў радзе пакаленьняў.

НІШЧЭНЬНЕ НАСЕЛЬНІЦТВА САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ Ў ПЭРЫЯДЗЕ: 1939 — 1956

«Статыстычныя гадавікі» варшаўскага ўраду за 1955 і 1956 гады — падаюць урадавыя дадзеныя аб насельніцтве рэспублікаў СССР у 1939 г. і ў 1956 г. Раней Масква затойвала на працягу доўгага часу свой дэмаграфічны стан. Цяпер даведваемся, што ў успомненым 17-годзьдзі насельніцтва СССР павялічылася ледзь на 7 мільёнаў: з 193 да 200, калі ходзіць пра цэласьць дзяржавы. Затое на прасторы Савецкай Беларусі — **насельніцтва зьменшылася з 10,4 мільёнаў да 8 мільёнаў, або на 24%: гусьціня насельніцтва зьнізілася з 50 да 38 на адзін кв. клм.** Дэмаграфічнае апаражаньне Беларусі бяз прэцэдэнсу, калі ходзіць пра большую нацыянальную адзінку Савецкага Саюзу. Фактам вышэй успомненага літаратура Захаду ня прысьвечвала дагэтуль належнай увагі, ня гледзячы на тое, што ходзіць тут аб будучыню — пасярэдна — цэлай Сярэдня-Усходняй Эўропы.

Паданыя лічбы не прадстаўляюць яшчэ поўнасьцю грознага палажэньня. Савецкая сыстэма нішчыць народы падбітых краінаў плянава. Вывозіць зь іх на ўсход перадусім людзей, якія ўвасабляюць: **розум, энэргію, ахвярнасьць, ідэйнасьць. Такім чынам праводзіцца сэлекцыя «ін мінус» засуджаных на зьнішчэньне народаў.** Прыходзіцца спадзявацца, што Беларусь ужо цяпер выхалашчаная амаль з усіх актыўных людзкіх сілаў, што змагаюцца з бальшавізмам. Ад 1939 году страціла яна амаль увесь свой натуральны прырост пазьнейшага пэрыяду, а таксама амаль чэцьверць (24%) свайго біялягічнага капіталу з 1939 году.

Выняткавае насіленьне нішчэньня народу гэтае краіны сталася магчымае хіба таму, што ягоная тэрыторыя (208 тыс. кв. клм.) ёсьць з гаспадарскага гледзішча бедная. Вытворчасьць Беларусі ня шмат важыць у балянсе эканамічным цэласьці СССР. Можна было яе выхаласьціць раптоўна із значнае часьці працаўнікоў, калі палітычныя ўмовы вымагалі такой сьпешнасьці. Беларусь геаграфічна злучае Цэнтральную Расею з Усходнімі Прусамі. Валадары СССР намагаюцца пасьля другой сьветавай вайны забясьпечыць сабе на будучыню гэтыя тэрыторыі. Таму канчаюць справу русыфікацыі, ведзеную — як было відаць вышэй — Масквой ад звыш 400 год.

Сучасная камунікацыйная тэхніка дазваляе Саветам зьменшываць насельніцтва Беларусі ў тэмпах геамэтрычнай прагрэсіі. Масквічэньне й бальшавізаваньне асталых аўтахтонаў — праводзіцца пры помачы добра прыгатаванага людзкога пэрсаналу.

Расейшчына прэцца да Балтыцкага мора ад некалькінаццаці год «у сямімілёвых ботах». Над морам ужо чакае яе акруга: Кэнігзбэрг — Выструць — Тыльжа, прылучанае ад 12 год да Расейскай Савецкай Рэспублікі, а ад 1951 г. — плянава засяляная сьцягнутым з усходу сялянскім земляробскім насельніцтвам, карэнна расейскім. „Sapienti sat!“

Уладыслаў Вельгорскі

Крыху аб гісторыі

(Працяг)

Ня менш за полацкі пэрыяд нашае гісторыі скамплікаваны пэрыяд літоўскі. Нямногія гісторыкі нашых суседніх народў прызнаюць выдатны ўклад беларускага народу ў гісторыю Вялікага Княства Літоўскага. З украінскіх гісторыкаў найбольшым рэалістым быў М. Грушэўскі, які прызнаваў, што гісторыя ВКЛ была супольным творам беларускага й лятувіскага народаў. Большасьць іншых украінскіх гісторыкаў, асабліва сучасных, бачаць у ВКЛ чыста лятувіскае гаспадарства, калі не лятувіска-украінскае, а навет культуральна ўкраінскае гаспадарства. З расейскіх гісторыкаў гэта былі Г. Бацюшкаў і М. Любаўскі, якія адкрыта ставілі пытаньне аб беларуска-лятувіскім характары ВКЛ. Апошні слушна лічыў яго больш беларускім чымся лятувіскім. Праўда, трымаючыся канцэпцыі «аднарускае народнасьці» ўсходніх славянаў у мінулым, яны ня супраць былі залічыць Беларусаў да «русаў», а навет і да сучасных Расейцаў. Іншыя расейскія гісторыкі, і асабліва савецкія, прызнаючы пэўны культурны ўклад беларускага народу ў гісторыю Вялікага Княства Літоўскага, поўнасьцяй адкідаюць канцэпцыю аб творчай супольнасьці Беларусаў і Лятувісаў у жыцьці гэтага гаспадарства. Вось чаму была разагнаная беларуская гістарычная школа начале з Усеваладам Ігнатоўскім, Даўнар-Запольскім і Ўладзімерам Пічэтам, якая займалася распрацоўкай гісторыі беларускага народу літоўскага пэрыяду й бачыла ў гэтым пэрыядзе ня толькі залаты век развіцьця гаспадарстваваасьці беларускага народу. Да апошняе катэгорыі расейскіх і ўсіх савецкіх гісторыкаў далучаюцца таксама польскія гісторыкі. Да самае рэгрэсыўнае групы з усіх гісторыкаў у пагглядзе на гісторыю ВКЛ адносяцца лятувіскія гісторыкі, і перадусім гісторыкі-эмігранты, бо савецкія лятувіскія гісторыкі таксама змушаныя трымацца прынцыпаў агульна-савецкае гісторыяпісі ды ўводзіць часта ў кантэкст падобныя агаворкі, як «дзякуючы культурнаму ўплыву рускага ці вялікарускага народу». Для лятувіскіх гісторыкаў ня існуе ніякага творчага ўкладу Беларусаў і Ўкраінцаў у вагульную гісторыю ВКЛ. Культура ў гэтым гаспадарстве, інстытуцыі, заканадаўства, прынцыпы адміністраваньня й свабоды усё было, паводля гэтых гісторыкаў, творам генія лятувіскага народу. Беларускі й украінскі элемэнт прыймаў удзел у гаспадарстваваым і культурным жыцьці ВКЛ. як другарадны элемэнт, жыў на маргінэсе гісторыі й на ласцы сваіх «запраўдных» гаспадароў-Лятувісаў.

Ды чаму-ж не складаць «гераічныя эпасы», калі гэтаму садзейнічае наваколньная глеба, прыгатаваная расейскімі, пельскімі й украінскімі гісторыкамі?

Вышэй ужо ўспаміналася бегла аб перашкодах, якія стаяць на шляху аб'ектыўнага насьвятленьня гісторыі беларускага народу, у тым ліку й гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Вядомая рэч, што, прызнаўшы беларускасьць ці хоцьбы творчы ўдзел беларускага народу ў гісторыі ВКЛ, трэба прызнаць таксама гістарычнасьць гэтага народу й ягоныя правы на абарону сваіх нацыянальных традыцыяў, сваёй собскай гісторыі. Гэта якраз ідзе ў разрэз з зацікаўленьнямі нашых чатырох суседзяў, якія ня супраць падзяліць, або цалкам захапіць нашыя землі. У Савецкім Саюзе гэтаму пярэчыла-б яшчэ канцэпцыя «ленінскай нацыянальнай» палітыкі Крамля, якая быццам-бы ўпяршыню ў гісторыі дала сваю гаспадарстваваасьць беларускаму народу. Ды зрэшты гэтая канцэпцыя таксама вынік імпэрыялістычнай палітыкі расейскага народу.

Можна запярэчыць, для чаго тады наагул падымаецца пытаньне гісторыі ВКЛ. для чаго распальваецца шавінізм Лятувісаў, бо расейскі ці польскі імпэрыялізм стварае аднолькавую небясьпеку як для беларускага, так і лятувіскага народаў? Справа ў тым, што факт існаваньня ВКЛ ніяк ня можна выкінуць за борт гісторыі. Гэта быў-бы ўжо свайго тыпу генацыд у навуцы. Аднак перайначваць гісторыю магчымы, калі гэтаму спрыяюць імпэрыялістычныя зацікаўленьні народаў. Падобная апэрацыя адбылася зь гісторыяй ВКЛ, стварэньне якое поўнасьцю прыпісана лятувіскаму народу. Сталася гэта таму, што гэты народ ня так вялікі, ягоная нацыянальная сьведамасьць ня так страшная, тым больш, што яго ня можна растапіць у агульна славянскім, «польскім» ці «агульнарускім» моры, як гэта рабілася і робіцца зь беларускім народам, выкарыстоўваючы ягонае неазнаямленьне з собскай гісторыяй. Ды нарэшце Лятува не ўпячэ ад таго, хто будзе ўладаць Беларусяй. Зусім іншая рэч мець справу з нацыянальна сьведамым беларускім народам і ягонай разьвітай гістарычнай навукай. Гэта было-б перакрэсьленьнем канцэпцыяў аб «спрадвечнай супольнасьці беларускага й расейскага народаў», а часам навет і народаў беларускага й польскага, аб «отторжении» сілай абставінаў беларускага народу ад расейскага, і г. д.

Такім чынам гісторыя Вялікага Княства Літоўскага ня выкінутая зь гістарычнае навукі, хоць яе тут хвальшыва насьвятляюць.

(Працяг будзе)

П. Залужны

Доля беларускае моладзі

«Я заўважыў іх яшчэ на вагзале ў Паўднёва-Сахалінску. Трымаліся яны купкай, разьмясьціўшыся ля сьцяны на куфэрках. З размовы ня цяжка было здагадацца, што гэта Беларусы».

Так пачынае свае дарожныя зацемкі «Беларусы на Сахаліне» карэспандэнт «Зьвязды» Валенцін Уласаў. Канчае іх Ўласаў просьбаю гэтак званых «перасяленцаў», бальшыню якіх складае беларуская моладзь:

— **Напішэце, як мы тут уладкаваліся.** Напішэце , няхай нашыя землякі бяруць з нас прыклад, едуць на Сахалін — работы тут кажнаму хопіць!

Гэтае «запрашэньне» гучыць вельмі сумна: цяжка паверыць, каб чалавек, седзячы на куфэрку, ня вызнаўшы яшчэ ўсёй сахалінскай «прыгажосьці», адразу заклікаў землякоў сесьці на такія-ж куфэркі. Цяжка паверыць! Хіба што ў гэтым ёсьць нейкая сваеасаблівая сымболіка? Гэтая сымболіка, калі добра ўдумацца, бяспрэчна ёсьць. Вядомая рэч, гэта ніякая не навіна, што ёсьць беларуская моладзь на Сахаліне. Яна ёсьць усюды: на Сахаліне, на Калыме, на Камчатцы, у Сібіры, у Казахстане — усюды, дзе ёсьць «цаліна» і навет там, дзе яе няма — у запалярных ільдох, у тундрах і тайзе. Трэба дзе на нейкай поўначы дрывасекі — і Беларусы ўжо сядзяць на сваіх куфэрках. Трэба, скажам, было ачысьціць пагранічную зону, і Беларусы зноў апынуліся далёка ад Бацькаўшчыны на сваіх куфэрках.

Раскулачваньне. Калектывізацыя. Шпіянаж. Збройнае паўстаньне. Зрада радзімы. Нацдэмаўшчына. Усяго ня пе-

(Заканчэньне на 4-ай бач.)

Так, так, мой дружа, іначай бывала, —
Не называўся забытым мой край;
Поўнач ня раз у ім схову шукала,
Захад знаў сілу яго неўнарай.

Другім беларускім гаспадаром, што не хацеў гаспадарстваваць у чужых, быў Усяслаў Вялікі Полацкі. Гаспадарстваваў ён у Полаччыне ад 1044—1101 г., зн. 58 год. Ён быў сын Брачыслава і ўнук Зяслава, князёў полацкіх.

Хто-ж такі быў Зяслаў? У кіеўскім летапісе кажацца, што ён быў сын княгіні Рагнеды Полацкае і князя Валадзімера Кіеўскага, наймя, што ў сямідзесятых гадох X стг. Валадзімер пайшоў з Ноўгараду вайною на Полацкае гаспадарства, перамог полацкага князя Рогвалада, забіў яго і ягоных сыноў, а дачку Рагнеду гвалтам узяў сабе за жонку. Ад Рагнеды радзіліся Зяслаў і іншыя сыны Валадзімеравы. З гэтай летапіснай ведамкаю не згаджуюцца факты. Зяслаў умёр у 1001 г. Калі-б ён быў сын Рагнедзін і Валадзімераў, дык яму тады было-б ня болей 20-х год, прымеж таго ведама, што пасьля яго засталіся два сыны, каторыя адразу пачалі княжыць у Полаччыне. Другое, сыны, унукі й праўнукі Зяслававы вельмі былі варожыя да бліжшага патомства Валадзімеравага, чаго не магло-б быць у такой войстрай хорме, калі-б яны былі таго самага паходжаньня. Трэйцяе, князёў полацкіх завуць у летапісе не Валадзімеравічамі, але Рогваладавічамі, Рагвалжымі ўнукамі, кажацца там «Рогволожі внуці взімають меч» і пад. Усё гэта паказвае, што Зяслаў Полацкі ня быў сын Валадзімераў, але паходзіў ад мясцовае полацкае дынастыі, ад ведамага Рогвалада[10]).

Полаччына вяла доўгатрывалыя войны з Ноўгарадам за забраны гэтым беларускі Пскоў. У Пскове і ўсёй Пскоўскай зямлі ня толькі была люднасьць беларуская, але й тое самае беларускае плямя Крывічаў ды Пскоўшчына была й заселена полацкімі Крывічамі, бо калянізацыя Пскоўскае зямлі йшла па Дзьвіне, што сваім вярхоўем займае ладную часьць Пскоўшчыны, і па рацэ Вялікай.

Ужо Рогвалад і Брачыслаў рабілі паходы на Ноўгарад, але найболей войнамі з Ноўгарадам і кіеўскімі князьмі адзначыўся сын Брачыславаў Усяслаў. Гэта быў надзвычайны ваеньнік і палітык. У часе аднаго з паходаў Усяслававых на Ноўгарад, наймя ў 1067 г., калі ён быў пад Ноўгарадам, кіеўскія князі прышлі пад Менск. Мянчане зачыніліся ў горадзе. Але сілы былі няроўныя. Па якімсь часе Менск быў узяты, мужчыны перабітыя ў біцьве, а жанкі й дзеці адданыя, як кажа летапіс, «пад шчыт», зн. на грабеж із забіваньнем людзёў. Даведаўшыся пра напад кіеўскіх князёў, Усяслаў борзда прышоў спад Ноўгараду. Войскі стрэліся ля ракі Нямігі на трэйці дзень сакавіка. Бітва была страшная. Кіеўскія князі перамаглі. У «Слове аб палку Ігоравым» кажацца, што Усяслаў

«Ахутаўся сіняй імглой,
А раньнем, узьняўшысь да зор,
Навограду браму лязом
Сякераю наўсьцеж адпёр.

Разьбіў Яраслававу там
Прыдбаную славу мячом
І скочыў праз поле і лог
К Нямізе з Дудутак ваўком.

На Нямізе снапы сьцелюць
Галавамі,
А малоцяць стальнымі
Іх цапамі.

На таку жыцьцё кладзецца
Неспадзеўна
І душу ад цела веюць
Безнадзейна.

Берагі ў крыві Нямігі
Па калені;
Не дабро на іх пасеяў
Сейбіт жменяй,

А былі яны гусьценька
У процьмах вузкіх
Там пасеяны касьцямі
Сыноў рускіх.

«Па трох-чатырох месяцах, Усяслаў зьбраў новае войска і рынуўся зь ім да Смаленска; ля места Воршы ён сустрэўся із сваймі варагамі. На гэты раз браты (кіеўскія князі) ня важыліся на бітву з Палачанамі, можа баючыся Смаленску, што быў у іх ззаду»[14]). Яны прыслалі паслоў да Усяслава, просячы прыехаць да іх на перамовы пра мір, пры гэтым прысягнулі, што яму нічога ня станецца. Усяслаў паверыў і прыехаў. Там яго схапілі з двума сынамі, завезьлі да Кіева і пасадзілі ў турму. Гэта было ў ліпню 1067 г., а ў наступным 1068 г. Усяслаў вызваліўся з турмы і стаўся князем у Кіеве. Як-жа гэта сталася?

Кіеў быў сталіцаю Украіны, і мясцовая люднасьць там была ўкраінская. Але Кіеў быў заразом царкоўнай мітраполіяй як для Украіны, так і для Беларусі; дзеля таго ў Кіеве бывала ня мала Беларусаў, асабліва Севяран, што жылі ўжо на левым беразе Дняпра. У Кіеве былі адумысловыя северскія цэрквы й манастыры. Але й у неадмысловых, у вагульных манастырох кіеўскіх бывалі некаторыя севяране і наагул Беларусы. Гэтак, закладнікамі Кіева-Пячэрскае Лаўры былі Северанін Антон із Любеча і другі Северанін Хвядос, абыдва прызнаныя праваслаўнай царквою за сьвятых. Сьв. Антон наракаў на кіеўскага князя Зяслава, чаму ён узрушыў прысягу, даную Ўсяславу, і дзяржыць гэтага ў турме.

---

[6]) Гл. Пархоменко, там-жа, бач. 105.

[7]) Гл. Лихачев (Слово о полку Игореве, под ред. В. Андриановой-Перетц, М. Л. 1950, бач. 378.

[8]) Шифер — такі камень, цьвярды ў зямлі, а выняты із зямлі мякчэе. Чырвоны шыфер ёсьць у зямлі старавечных Дзярвян на вялікай прасторы ў Аўруцкім павеце, у басэйне р. Горыні.

[9]) Б. Рыбаков: Стальный город Чернигов и удельный город Вшыж (По следам древних культур. Древняя Русь).

[10]) А. Монгайт: Рязанская скульптура (Краткие сообщения Инст. Ист. Мат. культуры, XVIII, 1927, бач. 61-63). А. Монгайт: Старая Рязань, 93 (Вопросы истории, IV, 1947). М. Шчакаціхін: Беларускае мастацтва ў гіст. і археол. літаратуры, 181, 187 («Полымя», 1927, № 6 й 8). І інш.

[11]) І. Хозераў: Да пытаньня аб Спасаўскай царкве ў Полацку, бач. 95, 297, 285). Гісторычна-археолёгічны зборнік № 1 Інстытуту Беларускае Культуры, у Менску 1927. Тое-ж сьцьвярджаюць Бруноў і Варонін у сваіх працах.

[12]) Пр. Монгайт: Ряз. скульптура, 63.

[13]) Гл. Пархоменко, цыт. праца, бач. 106.

[14]) Голубовський: Ист. Смоленской земли, бач. 264.

(Далей будзе)

Беларускія савецкія пісьменьнікі да 40-ой гадавіны Кастрычніка

Ува ўсім Савецкім Саюзе, у тым ліку і на Беларусі, як вядома, шырока разгортваецца цяпер гэтак званая кампанія па падрыхтоўцы да 40-годзьдзя «Вялікага Кастрычніка». Зразумела, нічога дзіўнага ў гэтым для савецкага грамадзяніна няма: за 40 год існаваньня савецкай улады ён перанёс на сваёй скуры столькі розных кампаніяў, што ня можа іначай разглядаць іх, як чарговае наступленьне, якое ня прыносе для яго нічога добрага.

Да сустрэчы 40-годзьдзя савецкай улады, як гэта ня дзіўна, рыхтуюцца і беларускія савецкія пісьменьнікі. Што да гэтага «Вялікага Кастрычніка» рыхтуюцца работнікі і калгасьнікі, што ад іх патрабуюць перавыкананьня нормаў і плянаў, што яны, нарэшце, «дабраахвотна» бяруць на сябе «сацыялістычныя абавязацельствы» — у гэтым, як мы сказалі, няма нічога дзіўнага: сацыялістычны бізун, хочаш ці ня хочаш, прымусіць кажнага. Але вось калі на сябе бяруць «сацыялістычныя абавязацельствы» творцы — паэты і пісьменьнікі — гэтыя «інжынеры чалавечых душ», дык як не гаварыце, — мімаволі робіцца страшна за іх — якая ў гэтым прафанацыя ролі пісьменьніка! Які ўва ўсім гэтым зьдзек над творчасьцяй, як вышэйшай праявай чалавечага духу! І ці можа быць гутарка ў дадзеным выпадку аб якой-небудзь творчасьці наагул?

«Небагата засталося часу да слаўнай даты — 40-годзьдзя савецкай улады, — піша ворган Саюзу Пісьменьнікаў БССР «Полымя» за красавік 1957 году, — як і ўсе грамадзяне нашай краіны, літаратары рэспублікі дастойна сустрэнуць вялікае народнае сьвята».

Карэспандэнт «Полымя» адмыслова зьвярнуўся да некаторых пісьменьнікаў з просьбай расказаць, якімі новымі творамі яны сустракаюць 40-годзьдзе кастрычніка.

Вось як пісьменьнік Міхась Калачынскі адказвае на гэта: «Я аднагодак Вялікага Кастрычніка. Самі разумееце, як няёмка было-б мне сустракаць слаўныя ўгодкі з тым, што зроблена раней. Адчуваючы гэта, працую над новымі творамі».

Услухайцеся толькі ў гэтыя словы. Значыць, скажам, калі-б у пісьменьніка Міхася Калачынскага ня было адчуваньня патрэбы «дастойна сустрэць Вялікі Кастрычнік», аб ніякім творчым акце, як аб свабодным выяўленьні, ён ня мог-бы і пахваліцца. Аб чым гэта сьветчыць? Зразумела, не аб тым, што Калачынскі ня мае таленту. Калачынскі, як і іншыя беларускія пісьменьнікі, не пазбаўлены таленту. Але ягоны талент, як і ўсё ў Савецкім Саюзе, кантралюецца і падпарадкоўваецца загаду, няхай-бы сабе і ў такой нявіннай форме, як сацыялістычны рэалізм.

Або паслухаем пісьменьніка Рамана Сабаленку. Ён гаворыць: «У кажнага пісьменьніка, як і наагул у кажнага савецкага чалавека, цяпер клопат: чым ён сустрэне 40-годзьдзе Вялікага Кастрычніка». Як бачыце, яшчэ адна пэрла. Але можна сапраўды паспачуваць Сабаленку: такі клопат, як відаць, мае не адзін толькі ён. Гэта клопат, бяда і няшчасьце савецкага пісьменьніка наагул — даваць справаздачу.

Стараецца не астацца ззаду і Уладзімер Шахавец: «На рабочым сталі ў мяне ляжыць пачатак апавесьці на калгасную тэму», — гаворыць ён. «Галоўным гэроем ў ёй будзе старшыня калгасу».

І тут тая самая справаздача — страшная, дзведзеная да абсурду: чалавек змушаны гаварыць і аб тым, чаго яшчэ няма.

У горшым становішчы апынуўся паэта Дзьмітры Кавалёў: маючы толькі лірычныя вершы (ці-ж «Вялікаму Кастрычніку» патрэбная лірыка?), ён нічым ня змог пахваліцца, і паабяцаў напісаць хоць нарыс пра сваіх землякоў-гамельчан.

Вось да чаго даводзіць «свабода творчасьці» ў Савецкім Саюзе! І зусім недарэчна абураліся лідэры ад літаратуры на 3-ім пленуме пісьменьнікаў БССР, калі скардзіліся на «носьбітаў буржуазнай ідэялёгіі», якія быццам хочуць «зганьбіць, ачарніць, як сам мэтад сацыялістычнага рэалізму, так і партыйнае кіраўніцтва літаратурай».

Больш зганьбіць літаратуру, як яе ганьбіць партыйнае кіраўніцтва, наагул немагчыма.

Свабода думкі і творчасьці заціснута абцугамі бальшавіцкага «сацыялістычнага рэалізму».

М. С.

«Belorussian Review» Nr. 4

ІНСТЫТУТУ ДЛЯ ВЫВУЧЭНЬНЯ СССР

Мюнхэн, 1957, бачынаў 176

Днямі выйшаў з друку чарговы № 4 «Беларускага Зборніка» Інстытуту для Вывучэньня СССР у ангельскай мове. У зборніку зьмешчаныя наступныя артыкулы беларускіх і чужых навукоўцаў, што займаюцца беларускімі праблемамі: 1. **С. Станкевіч:** Якуб Колас (1882-1956), 2. **А. Адамовіч:** Беларускае літаратурнае згуртаваньне — «Узвышша», **3. Я. Станкевіч:** Савецкае хвальшаваньне гісторыі Беларусі, 4. **П. Урбан:** Дваццаты Зьезд КПСС і нацыянальная праблема, **5. С. Кабыш:** Беларуская сельская гаспадарка ў пляне 6-ай пяцігодкі, 6. **А. Лебедзь:** Гідратэхнічнае будаўніцтва ў Беларусі ў пляне 6-ай пяцігодкі, 7. **У. Галубнічы:** Разьмяшчэньне індустрыі ў Беларускай ССР, 8. **Т. Даўлечын:** Вывазы моладзі на працу ў далёкія раёны Савецкага Саюзу. Далей у зборніку зьмешчаныя дзьве цікавыя рэцэнзіі: 1. **А. Марговіча** на працу Н. П. Вакара «Беларусь — станаўленьне нацыі», і 2. **Я. Запрудніка** на № 1 тэарэтычнага журналу «Камуніст Беларусі» за 1957 г. Зборнік заканчваецца разгорнутай цікавай хронікай, апрацаванай **Я. Запруднікам,** у якой зьмешчаны наступныя зацемкі: 1. Беларусы ў Польшчы, 2. Трэйці пленарны зьезд камсамолу Беларусі, 3. Рэгабілітацыі ў БССР, 4. Сэсія Акадэміі Навук Беларускай ССР, 5. Расшырэньне пэрыядычнай прэсы ў БССР, 6. Заснаваньне Акадэміі Сельскай Гаспадаркі Беларускай ССР, 7. Выбары ў Беларускай ССР.

Гэты нумар, падобна як і ўсе папярэднія, зьмяшчае артыкулы на цікавыя й актуальныя тэмы й вызначаецца высокай навуковай узроўняй.

Як даведваемся зь Беларускай Рэдакцыі Інстытуту, друкуецца й хутка выйдзе ў ангельскай мове вялікая манаграфія **А. Адамовіча: Беларуская літаратура й яе супраціўленьне бальшавізму,** выйшла рататарным спосабам манаграфія **М. Куліковіча: Беларуская Савецкая Опэра,** друкуецца таксама на ратары **«Беларускі Зборнік» № 7** у беларускай мове, а таксама поўнасьцяй падгатаваны да друку **«Беларускі Зборнік» № 5** у ангельскай мове.

Зь беларускага жыцьця

Да ўсіх Беларусаў добрае волі

Царква ёсьць асноваю кажнае нацыі і кажнага народу. Гэта ёсьць той непарушны стоўп, той непарушны фундамэнт, на якім трымаецца дух, мараль, традыцыі і імкненьні ўсіх народаў. Народ, што губіць сваю Царкву, ці адыходзіць ад яе, губляецца і расплываецца сярод мора другіх народаў, становіцца пажывою для другіх. Асабліва важнаю ёсьць Сьвятая Царква ў жыцьці кажнае эміграцыі.

Сілаю абставінаў апошняе вайны, пад дым нашых сёлаў і гарадоў, у агні і крыві пакінулі мы нашую Бацькаўшчыну і панесьлі свае гора, свае імкненьні і свае жаданьні ў сьвет шукаць праўды і расказаць праўду. Перасьледаваньні, нэндза, голад і холад, неразуменьне нас, нашых імкненьняў нашае асабістае трагэдыі кажнага, як адзінкі, — былі на нашым шляху праз усю Эўропу аж да Канады. Адзіным верным спадарожнікам для нас. што разумела нашае гора і смутак, была Сьвятая Праваслаўная Царква.

Цяпер мы, дзякуючы Богу, жывем у вольнай Канадзе. ёсьць або станемся яе грамадзянамі, маем свае грамадзкія і палітычныя арганізацыі. Можам думаць пароснаму. Партыйныя нашыя пагляды могуць разыходзіцца, могуць быць асабістыя непаладкі, але Бог і Царква — Адныя, аднаму Яму молімся і просім у Яго ласкі.

Паглядзем тут, у Канадзе, на ўсе народы, навет з тысячагадовую дзяржаўнаю традыцыяю. — усе яны гуртуюцца вакол Царквы. І паглядзем на прыклад гісторыі: — што сталася з першаю беларускаю эміграцыяй, якая на пачатку мела і грамадзкія і палітычныя арганізацыі, але ня мела сваёй Беларускай Царквы. Дзе яна цяпер?

Мы маем пры Беларускім Доме ў Таронта маленькую Капліцу Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы. Але ані яе памераў, ані па рэпрэзэнтацыйнасьці будынку, мы ня можам далей заставацца ў ёй. Мы павінны мець, як і ўсе народы, сваю Царкву, свой Храм Божы. каб выглядаў на Царкву і быў толькі Царквою, каб не саромячыся за сябе і за сваіх дзяцей мы маглі паказаць кажнаму і з гонарам сказаць: «То ёсьць нашая Беларуская Царква. то Царква Беларускае Эміграцыі ў Канадзе!»

Настаяцель і Парафіяльная Рада прыходу Сьв. Кірылы Тураўскага ў Таронта з гарачым заклікам зьвяртаюцца да ўсіх Беларусаў добрае волі складаць ахвяры на Храм Божы ў Таронта. У параўнаньні з тым, што мы мелі дзесяць год таму назад і навет у параўнаньні з нашымі роднымі, што засталіся на Бацькаўшчыне, мы сяньня стаім матарыяльна добра. Не шкадуйма-ж ахвяраў і няхай нашыя шчодрыя даткі падымуць к Небу Богу на славу, і нам, беларускай эміграцыі ў Канадзе, на радасьць, прыгожую Царкву.

Нашыя продкі будавалі Сьвятыя Храмы на Бацькаўшчыне. Нашыя родныя і блізкія цяпер ня маюць тэй магчымасьці. Яны моляцца, калі ёсьць яшчэ дзе, толькі ў тых старых Храмах, што камуністычная ўлада дазволіла да часу.

У імя нашых продкаў, у імя нашых сяброў і родных, што загінулі ў апошняй вайне, у імя блізкіх і родных, што засталіся на Бацькаўшчыне, у падзяку Госпаду Богу за нашае спасеньне і за нашае цяперашняе жыцьцё, — пабудуем Царкву!

З гэтым словам і з гарачай просьбай зварочваемся да ўсіх Беларусаў Канады прысылаць свае даткі на Царкву. Няхай Усявышні ўзнагародзіць Вас за Вашае чулае сэрца і за Вашыя шчодрыя даткі.

Ахвяры просіцца перасылаць на Парафіяльную Раду, або Настаяцеля Прыходу на наступны адрас: 1000 Dundas Street West, Toronto Ont. з паметкай у лісьце «На Беларускую Праваслаўную Царкву».

Настаяцель Прыходу
Парафіяльная Рада Царквы Сьвятога Кірылы Тураўскага ў Таронта.

ГАДАВЫ СХОД АДДЗЕЛУ БАЗА Ў НЬЮ ЁРКУ

У Нью Ёрку 23-га чэрвеня адбыўся чарговы гадавы сход сяброў Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня.

На старшыню сходу быў выбраны сп. Ф. Кушаль, а на сакратара сп. У. Русак.

Старшыня ўступаючае ўправы, сп. К. Мерляк, зрабіў дакладную справаздачу за год дзейнасьці (ад 1. 6. 1956 да 31. 5. 1957), які адзначыўся значнымі дасягненьнямі ў беларускім грамадзкім жыцьці ў Нью Ёрку. Справаздача абыймала наступныя дзялянкі жыцьця: арганізацыйныя справы, адміністрацыя, ладжаныя імпрэзы, культурна-асьветная праца, сацыяльная апека, вонкавыя дачыненьні й фінансавая справаздача.

У справаздачы была зьвернена асаблівая ўвага на ладжаныя імпрэзы наагул ды асабліва на ладжаныя ўрачыстасьці 25 Сакавіка сёлета.

Із справаздачы выявілася, што Акруговая Ўправа зладзіла восем агульна масавых імпрэзаў і восем культурна-асьветных зборак. Усімі арганізацыямі ў Нью Ёрку было зладжана 21 агульна-масавых імпрэзаў, апрача гэтага было 8 культурна-асьветных сходаў, 9 навуковых рэфэратаў, 6 паседжаньняў Рады БНР. 2 сходы моладзі й 3 сходы прыходу БАПЦ, што дае разам на сэзон 49 імпрэзаў ня лічачы паседжаньняў розных управаў, удзелу ў міжнацыянальных канфэрэнцыях і паседжаньнях. Дык вось як выглядае актыўнасьць беларускага грамадзка-палітычнага жыцьця ў Нью Ёрку.

Пасьля справаздачы адбылася жывая дыскусія, у выніку якое ўступаючай управе прызнана абсалюторыюм з падзякай.

У новую ўправу выбраныя: сп. К. Мерляк старшыня, сп-ня Н. Кушаль — сакратар, сп. А. Міцкевіч — скарбнік, сп. Я. Запруднік — культурна-асьветны рэфэрэнт, сп. В. Юрцэвіч — сябра ўправы.

Прысутны

СПРАВАЗДАЧА

На «Беларускі Песенны Зборнік», які падрыхтоўвае камп. праф. Мікола Куліковіч, а выдае ЗБМ у Клыўлэндзе, злажылі перадплату наступныя: (працяг) — 1) А. Норык — 10.00 дал., 2) Ч. Будзька — 10.00, 3) Я. Станкевіч — 10.00, 4) А. Вініцкі — 5.00, 5) В. Тумаш — 5.00, 6) М. Гарошка — 5.00, 7) В. Рамук — 5.00, 8) М. Кучура — 5.00, 9) А. Салавей — 5.00, 10) А. Беленіс — 5.00, 11) М. Махнач — 5.00, 12) М. Тулейка — 5.00, 13) М. Казьлякоўскі — 4.00, 14) Я. Гладкі — 3.00, 15) П. Баркоўскі — 3.00, 16) П. Алексы — 3.00, 17) Я. А. — 2.00, 18) М. Лазоўскі — 2.00, 19) М. Мароз — 2.00, 20) М. Чыгрын — 2.00, 21) М. Аблажэй — 2.00, 22) Г. Шкрабец — 2.00, 23) В. Пунтус — 2.00, 24) Г. Колтаноўскі — 2.00, 25) І. Панўцэвіч — 2.00, 26) А. Міцкевіч — 2.00, 27) В. Паланевіч — 2.00, 28) А. Емельяновіч — 2.00, 29) Грынчук — 0.50, 30) Б. Грабінскі — 1.00, 31) Я. Захаркевіч — 1.00, 32) П. Казёл — 1.00, 33) Г. Сенькевіч — 1.00, 34) В. Фешчанка — 1.00, 35) Д. Швэфэль — 1.00, 36) Я. Кірыковіч — 1.00, 37) М. Дзямідаў — 1.00, 38) Б. Прытыцкі — 1.00, 39) У. Курыла — 1.00, 40) П. Дварэцкі — 1.00, 41) А. Груцько — 1.00. **Разам** 124.50.дал.

Падпісная ліста зь Нью Брансвік, зьбіральнік сп. П. Кажура — 112.50, падпісная ліста з Таронта, зьбіральнік сп. А. Маркевіч — 31.50, з продажы песеньніка ратартарнага выданьня паступіла — 18.25, сабрана ўперад (глядзі «Б-ну» № 342) — 480.85. **Усяго разам** — 766.10 дал.

Выдавецтва ўсім шчыра дзякуе ды заклікае іншых зрабіць тое самае. Хай кожны Беларус будзе выдаўцом запраектаванага вялікага «Беларускага Песеннага Зборніка». Памажэце выйсьці ў сьвет сваёй роднай песьні! Выдавецтва песеньніка будзе каштаваць каля 1500.00 дал.. Калі да сабраной сумы дабавіць касу ЗБМ у Клыўлэндзе, то яшчэ бракуе 200—300 дал.. Песеньнік выйдзе пад канец гэтага году і будзе прадавацца па даступнай цане.

Кіраўніцтва ЗБМ у Клыўлэндзе зьвяртаецца да ўсіх, каму былі высланыя падпісныя лісты і лятарэйныя білеты на фонд песеньніка, каб не адцягалі, а дапамаглі ў адным і другім, за што, як выдавецтва, гэтак і аўтар будуць вельмі ўдзячны.

Кіраўніцтва ЗБМ у Клыўлэндзе

ДОЛЯ БЕЛАРУСКАЕ МОЛАДЗІ

(Заканчэньне з 3-ай бач.)

раліčыш. Кампанія за кампаніяй, і ўсё ў інтарэсах гэтак званага савецкагта сацыялізму. Але для каго? Звычайна і натуральна — для савецкай улады: бяз гэтага яна не магла-б існаваць. Ня звычайна, не натуральна і жудасна для самога народу, для моладзі сядзець увесь час на куфэрку. Вось у чым страшная сымболіка «сахалінскага» маладога Беларуса на куфэрку. Ці-ж гэта ня лёс Беларусі, гэтай саюзнай рэспублікі з канстытуцыяй?

Птушка і зьвер, як сказаў Скарына, ляціць і бяжыць назад, каб памерці там, дзе яны ўпяршыню пабачылі сьвет. Толькі, відаць, чалавеку ня дадзена гэта. Ён мусіць загінуць там, куды яго паслалі сатрапы.

Як матка дзяцей, зьбіраюць сяньня вольныя дзяржавы сваіх сыноў і дачок. толькі нашая мачыха-дзяржава ўсё раськідвае і разьвейвае дзяцей сваіх па белым сьвеце. Але яны і ў далёкіх краёх, і на тым самым Сахаліне мараць аб сваіх. няхай, і раськіданых гнёздах.

«Трэба даць назву вуліцам нашага новага пасёлку, — апавядае далей у сваіх зацемках карэспандэнт «ЗЬВЯЗДЫ». Адзін гаворыць Гродзенскай назавем, другі — Віцебскай. трэйці — Магілёўскай. А потым усе пагадзіліся на адным — назавём Беларускай».

Хіба-ж беларускай моладзі мала свае зямлі, свае Бацькаўшчыны? Да якога-ж часу бальшавіцкія сатрапы будуць расьсейваць і вынішчаць цьвет беларускае нацыі?

С. У.

Фэльетон

Авечкі і камунізм

(З радыёвай хвалі «Вызваленьня»)

Зноў бяда, дарагія суродзічы: пры пабудове камунізму мы наткнуліся на новую загвазку і то немалую. Ня ўлічылі, што бяз уключэньня ў гэтую будову авечак мы далёка не заедзем. Наша шчасьце, што ЦК КПСС і Савет Міністраў СССР у час выкрылі гэты недагляд, і адразу-ж прынялі канкрэтныя мерапрыемствы — напісалі ліст. Раім пачытаць яго ўважна — знойдзеце яго ў газэтах за 26 травеня, зразумела, калі яшчэ ня скурылі. Там даюць перцу адпаведным саюзным міністэрствам за паслабленьне падуладных ім авечак. Нашыя мудрыя кіраўнікі ставяць пры гэтым асьцярожнае пытаньне: чым гэта можна вытлумачыць?

Хоць нашы рэспубліканскія авечкі максымальнае пасьпяхаў ня выявілі, але і асаблівым энтузіязмам таксама не адзначаюцца. Даведаліся мы гэта не ад абы-каго, а ад прафэсара-доктара сельскагаспадарчых навукаў Шчэрбава. У «Зьвязьдзе» з 28-га травеня паведамляе нам, што за апошнія два гады пагалоўе авечак у БССР зьменшылася на 15,7 працэнтаў. Інакш кажучы, калі наша дарагая савецкая ўлада будзе сьвяткаваць свой 50-гадовы юбілей, на банкеце ў Менску напэўна ня будзе ў мэню шашлыка, а авечку будуць паказваць у заапарку. як рэдкі экзэмпляр дарэвалюцыйнай жывёлы.

Вялікі аўтарытэт у авечалёгіі, прафэсар доктар Шчэрбаў уважае аднак, што да гэтага дапушчаць нельга. Магчыма таму, што ён любіць шашлыкі, а можа навет і печанага «барашку». Але гэта другарадная справа. Важна тое, што ён, пасьля навуковага аналізу становішча, знайшоў прычыны зьменшаньня пагалоўя авечак у БССР.

Падаем у скароце ягоныя дзьве галоўныя тэзы:

1) да рэвалюцыі авечкагадоўля ў Беларусі ўважалася сялянамі выгаднай і была важным рэзэрвам павялічэньня вытворчасьці воўны й мяса;

2) за гады савецкай улады пагалоўе авечак значна зьменшылася.

Цікава тое, што пасьля гэтых важных сьцьверджаньняў, прафэсар доктар Шчэрбаў не пайшоў клясычным шляхам — не абвінавачаў сялян ці авечак у контррэвалюцыйных настроях і сабатажы камуністычнага будаўніцтва. Не, — прафэсар доктар зрабіў вельмі важнае і арыгінальнае адкрыцьцё. Каб ня выкрывіць ягонае думкі, цытуем дасылоўна:

«Адной з прычын нізкай прадуктыўнасьці авечкагадоўлі зьяўляецца нездавальняючае кармленьне авечак зімой і дрэннае пашавае ўтрыманьне іх летам».

Брава! Біс! Новае дасягненьне беларускае савецкае навукі!

Але… ці не зьяўляецца публікацыя гэтага адкрыцьця зраджаньнем дзяржаўнае тайніцы? Да гэтага часу, прызнамся, заходнія імпэрыялістыя маглі думаць што савецкія авечкі ўжо шалеюць з раскошы пад сонцем сталінскай канстытуцыі. А што яны падумаюць цяпер?.. зрэшты, хай думаюць, што хочуць — мы іх усёроўна не баімося.

Прафэсар доктар Шчэрбаў падае і іншыя вынікі сваіх навуковых досьледаў. Весь-жа ёсьць яшчэ адна прычына зьменшаньня пагалоўя авечак у БССР: выяўляецца, што беларускія савецкія бараны ня выконваюць сваіх заданьняў, а калі выконваюць, дык ня так, як трэба… Мы-б на гэта сказалі: ну што-ж — пры такой ежы жыць будзеш, але працаваць не захочаш… Але гэта падыход ненавуковы. Прафэсар доктар сельскагаспадарчых навук. Шчэрбаў — а яму-ж ведаць лепей — уважае гэта вынікам недахопу арганізацыі. Ён прапануе выхад. Цытуем:

«Выхадам із становішча можа быць арганізацыя раёнавых або міжраёнавых атар бараноў у 200—300 галоў».

Інакш кажучы, ён прапануе стварыць лётныя ўдарныя брыгады бараноў, якія будуць рацыянальна абслугоўваць авечак — так, скажам, як МТС-ы абслугоўваюць калгасы… Прапанова можа і добрая, але адразу паўстае адна засьцярога: на нашу думку, усё залежыць ад брыгадзіраў. Таму ці ня варта было-б пасылаць на гэтыя становішчы правераных камуністых — адказных працаўнікоў адпаведных міністэрстваў? Яны ў гэтым больш зацікаўленыя, а мы з вамі ўсёроўна шашлыкоў мець ня будзем. Можа-б яны і прымусілі галодных бараноў з гонарам выконваць свае абавязкі…

Падавайце прапановы, грамадзяне!

Архіп Папліска

З ЦАРКОЎНАГА ЖЫЦЬЦЯ ПАРАФІІ БАПЦ СЬВ. КІРЫЛЫ ТУРАЎСКАГА

Высьвячэньне абраза Жыровіцкае Божае Маці

8 чэрвеня сёлета ў Таронта пасьля вячэрні а. Міхаіл высьвяціў абраз Жыровіцкае Божае Маці — Апякункі Беларускага Народу. Абраз у кіёце каштаваў 225 дал. і зьяўляецца падарункам для Царквы Сьв. Кірылы Тураўскага ад а. Міхаіла на вечны ўспагін ягоных бацькоў.

Грошы на куплю ці будову новае царквы

Парафіяльная Рада перадала на фонд куплі ці будовы новае царквы 1 000 дал. з царкоўнае касы. Грошы гэтыя былі заашчаджаныя з даходаў парафіі ад пачатку яе існаваньня.

Пачалі ўжо таксама ўплываць першыя ахвяры на куплю ці будову царквы. Лісты ахвяраў будуць у далейшым падавацца да ведама ўсіх у Бацькаўшчыне».

М. К-р

УВАГА! УВАГА!

ЗБМ у Клыўлэндзе выдае прыгожую насьценную П А Г О Н Ю , якая за пару тыдняў будзе ў продажы. Цана 1.00 дал.. Даход пойдзе на выданьне песеньніка. Заказы просіцца слаць на прадстаўніка газэты «Бацькаўшчына» ў Клыўлэндзе.

Беларускі тыднёвік палітыкі, культуры й грамадзкага жыцьця.

Выдавец: Уладзімер Бортнік

Р Э Д А Г У Е К А Л Е Г І Я

Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, не заўсёды выражаюць пагляды Рэдакцыі. Незамоўленыя рукапісы назад не зварочваюцца. Рэдакцыя адказвае на лісты толькі пасьля далучэньня паштовае маркі або міжнароднага паштовага купону.